

2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с.
3. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 545 с.
4. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія. Історія, українознавчі студії. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. – 744с.
5. Шаблій О.І. Фундаментальні об'єкти дослідження суспільної географії у класичному, некласичному і постнекласичному вимірах // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб. Наук. Праць. В 4-х т. – К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Т. 1. – С. 96-107.

Summary:

A. Kuzyshyn. SOCIALLY-GEOGRAPHICAL APPROACHES TO THE STUDY OF STRATIFICATION OF UKRAINIAN SOCIETY.

The article attempts to define the peculiarities of forming and development of social structure of the Ukrainian society during the transition period. Special attention is paid to the formation of new elements of the social structure that are conditioned by the development of market economy in our society and also by their place and role in the social system of the Ukrainian society.

УДК 911.323.11.(477.84)

Ірина БАРНА

МІГРАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

Етнічний склад населення є тією характеристикою соціуму, яка постійно змінюється, поза-як змінними є показники природного та механічного руху етносів, а також етнічні процеси, що значною мірою обумовлені цілим комплексом складних явищ суспільно-економічного характеру, які впливають на динаміку чисельності етносів і етнічну структуру населення території. На території Тернопільської області останні, в свою чергу, були продиктовані особливостями суспільно-політичного статусу краю, який впродовж кількох століть перебував у колоніальній залежності від держав-метрополій і набув рис агроперенаселеного регіону.

Критичні зауваги щодо колоніального становища західноукраїнських земель, насамперед, в контексті етнічного складу населення, знаходимо в працях С. Дністрянського, В. Кубійовича, С. Рудницького, а також – О. Заставецької, Р. Лозинського, О. Шаблія та ін. Однак, в силу специфіки суспільно-економічного розвитку Тернопільської області, актуальним залишається запропонований автором ретроспективний аналіз міграцій в регіоні, виділення їх напрямів, характеру, чинників формування та впливу на динаміку етнічного складу населення регіону.

Ще з часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, вагомим чинником імміграції у нашому краї було соціально-економічне підґрунтя, яке передбачало певні переваги в господарському житті. Заохочувані великими земельними наділами, звільненням від податків й вибором місця поселення в регіоні з'явилися німці, греки, угорці, вірмени, чехи, волохи, які незначною мірою змінювали етнічну структуру населення краю. Окрему групу колоністів становили полонені, що оселялись як раби або незалежні люди на княжих землях.

Оголошенням так зв. “свобод”, на яких населення звільнялось від податків на декілька років, стимулювалась колонізація Галицької Русі періоду турецько-татарської навали. Коштом корінного населення, яке було основним елементом в ясирі, зростали етнічні групи колоністів із сусідніх земель [3, с.139]. Інтенсивність таких міграцій значно посилювалась в міру відступів татар і послаблювалась під час їх наступів.

Політична експансія земель внаслідок втрати власної державності визначила верховенство економічних інтересів держав-метрополій. В міру просування імперської влади посилювалась і колонізація, яка на переважній частині краю в XIV-XV ст. мала польський

характер. Для забезпечення державницької колонізації, провідне місце в якій посідала шляхта, польські королі роздавали землі. Таким чином формувалась польська велика власність, якій у XVI ст. належала більша половина шляхетської землі [4, с.65]. Особливо активно колонізувалися міста, жителі яких – українці – все більше зазнавали утисків з боку влади, а тому все меншою мірою могли конкурувати з колоністами, щедро обдарованими різними господарськими привілеями. Соціально-економічні умови в сільській місцевості краю визначались процесом закріпачення та посиленням феодалної експлуатації, що призводило до міграції селян, які впливали не лише на загальну чисельність населення регіону, але й змінювали його етнічну структуру та географічне розміщення. Міграційні потоки, сформовані іноземними колоністами і спрямовані, передусім, у міські поселення, були за характером імміграційними, натомість, переміщення української людності здебільшого – еміграційними. Виняток становив період, коли впродовж 70-80-х років XVII ст. південна частина Тернопільської області відійшла до Туреччини і більшість поміщицької шляхти емігрувала в інші воєводства.

Період визвольної війни українського народу та нові татарські напади не тільки стримували іноземну колонізацію території краю, але й призвели до відпливу ремісників, купців, занепаду населених пунктів. В умовах піднесення антишляхетської боротьби, втечі селян активізувались, формуючи потоки внутрішньої міграції “село-місто”. Купцями, які наприкінці XVII ст. наважувались приїжджати в регіон, були євреї, які втікали від переслідувань в європейських країнах, де їхнє високе майнове положення було невігідним власній знаті. Після захоплення Східної Галичини Австрією польська колонізація змінилась німецькою. За підрахунками Ф. Буяка, впродовж 1772-1786 рр. на її територію переселилось 15-16 тис. німецьких колоністів, які освоїли 150 розparcelьованих фільварків [8, с.74].

Чисельне зростання іншомовного населення в краї лише до середини XIX ст. не супроводжувалось масовою еміграцією українського населення, яке до того ж потерпало від неврожаїв, хвороб, епідемій. До цього часу міграційна складова в динаміці етнічного складу населення внаслідок соціально-економічного зубожіння автохтонних жителів, обмежувалась втечею селян на Запорізьку Січ, Бессарабію, Закарпаття, Буковину, Поділля, пролетаризацією незначної частини з них. Після скасування кріпацтва в 1848р. в габсбурзькій монархії та в 1861р. – на підросійських землях Тернопільщини, збіднілі верстви населення поповнювали ряди економічних мігрантів. До 20-х років XX ст. основна маса трудових мігрантів припадала на європейські країни (Великобританія, Німеччина, Франція), натомість, згодом – на заокеанські (США, Канада, Бразилія).

Зменшення частки українського етносу на наших землях на початку XX ст., як і в попередні періоди, компенсувалось зростанням частки державницьких націй – німецької, а згодом польської та єврейської. Використовуючи дешеву некваліфіковану робочу силу, як правило, українського походження, та природні ресурси території краю для розвитку, головним чином гірничодобувної промисловості, іноземні промисловці, фабриканти активно мігрували на Тернопільщину. Останніх приваблювала і можливість постачати на європейські ринки дешеву сировину, зважаючи на колоніальний тип економіки.

Формування національного складу населення регіону після Першої світової війни визначалися двома протилежно напрямленими процесами. Нестабільність політичної ситуації в умовах наростаючого економічного занепаду спонукали незаможних та бідних українських селян до виїзду. На противагу українській еміграції цього періоду, іммігрували на Тернопільщину переважно польські переселенці – т.зв. осадники. Отже, зростання капіталістичних відносин на наших землях породжувало наростаючу колонізацію державницьких націй і лише невеликою мірою нівелювало аграрне перенаселення регіону, а тому не знімало проблеми еміграції корінного населення.

Життєвий рівень сільського населення Тернопільщини у 1929-1933рр. був найнижчим у Європі [8, с.120]. Зрозумілими стають причини, що спонукали до еміграції, особливо селян.

За даними Є. Лихолата із Західної України в 1929р. виїхало 59624 осіб, а в 1933р. – 8700 [7, с. 119]. Еміграційні процеси зачіпали всі повіти Тернопільщини. Лише за два тижні в квітні-травні 1930р. на території Тернопільського воєводства було видано 244 еміграційні паспорти, в тому числі найбільше в Збаразькому (33), Бучацькому (24), Копичинецькому (30), Тернопільському (50), Терехівському (19) повітах [9, с.18]. Зважаючи, що інтенсивність еміграції була нестабільною, але за обсягами близькою до вищевказаної (200 осіб на тиждень), то демографічні втрати за рахунок механічного руху населення становили близько 100 тис. осіб на рік. Однак, в період кризи в'їзд в Німеччину, США, Канаду іноземних робітників був заборонений. Як зауважує С. Копчак, польська статистика реєструвала лише легальну еміграцію [5, с.82]. Тому фактичні обсяги еміграції були заниженими. Ті, що залишалися, не бажаючи миритись із злиднями, організовували виступи, яким протидіяли поліція та регулярні війська. Репресії та вбивства, масові арешти українських селян спонукали до активізації еміграційних процесів серед українців.

Входження території краю до складу УРСР та СРСР вплинуло на етнічний склад населення, але чинниками його зміни були профнабори, захоплення української молоді на новобудови (БАМ, Кузбас та ін.), освоєння т.зв. цілинних земель. Ці втрати компенсувались за рахунок міграції населення союзних республік та країн колишнього соцтабору, передусім російського, на територію області для відбудови народного господарства (табл.1).

Таблиця 1

Розподіл населення Тернопільської області за місцем народження, за підсумками перепису населення 2001р. *

Місце народження	Всього, осіб	у тому числі:	
		міське	сільське
Все населення	1138500	480391	658109
у т.ч. народжені на території: <i>областей</i>			
Івано-Франківської	9877	5335	4542
Львівської	15805	10853	4952
Тернопільської	996361	390589	605772
Хмельницької	14639	11277	3362
<i>інших держав</i>			
Азербайджану	241	191	50
Білорусі	1225	911	314
Грузії	270	191	79
Казахстану	1639	1061	578
Молдови	739	469	270
Російської Федерації	17305	12618	4687
Узбекистану	306	222	84
Німеччини	785	556	229
Польщі	28715	9547	19168
Чеської Республіки	153	127	26
Угорщини	138	122	16

*Таблиця складена за даними Тернопільського обласного управління статистики.

Прихід на землі краю радянської влади значною мірою видозмінив етнічну структуру населення в минулому столітті, поза-як наприкінці тридцятих років ХХ ст. вагомим чинником сільської еміграції в краї була колективізація, в тому числі і серед російських, польських селян [9, с.75].

“Добровільне возз’єднання з УРСР”, а отже, входження до складу СРСР, обернулось для Тернопільської області, як і для всієї Західної України, початком сталінських репресій і депортацій населення різних національностей. Перед Другою світовою війною 35820 поляків, визнаних “політично неблагонадійними”, Раднарком із призбруцьких районів

України депортував в Алма-Атинську, Карагандинську, Кокчетавську, Північно-Казахстанську і Талди-Курганську області. Із західноукраїнських земель впродовж 1939-1940рр. були виселені у спецпоселення польські осадники, військовополонені, колишні поміщики, промисловці, службовці держадміністрації, біженці з Центральної Польщі. Звільнення польського населення із спецпоселень в 1941р. дозволило їм повернутись, але більша їх частина оселилась в східних областях України. За даними С. Копчака, за період 1939-1941рр. із Західної України було депортовано близько 350 тис. поляків [5, с.102].

Підписанням 16.11.1939 р. в Москві “Угоди між урядом СРСР і урядом Німеччини про евакуацію українського і білоруського населення з території колишньої Польщі, що відійшла в зону державних інтересів Німеччини, і німецького населення з території колишньої Польщі, що відійшла в зону державних інтересів Союзу РСР” розпочато міждержавні переселенські рухи, що істотно змінили етнічне „обличчя” нашого краю.

Вигляду організованої міграції набула репатріація німецького населення Волині та Галичини, яке пізнало “переваги” радянської системи. Їх не треба було агітувати до виїзду на Захід [6, с.180-182]. До лютого 1940р. із західноукраїнських земель було виселено 20113 родин, в минулому німецьких колоністів, до Генерального губернаторства [6, с.50], а впродовж 1940р. було репатрійовано близько 130 000 німців [6, с.102].

Під виглядом німців наша територія в першій половині 1940 р. втратила, за даними В. Кубійовича, близько 10 тис. українців, здебільшого інтелігенції, які емігрували із політичних мотивів. Спочатку вони потрапляли до переселенських таборів у Німеччині, і лише згодом – до Генерал-губернаторства [6, с.31]. Серед них значний відсоток приймав німецьке громадянство, так звані райхсдойчі.

Евакуація громадян в рамках згаданої угоди, які мешкали в Польщі, охопила близько 9 тис. українців [5, с.30]. Слід додати, що серед них найбільш чисельною була представлена українська етнографічна група – лемки, яких агітувала до переселення місцева москвофільська інтелігенція. Але політична мотивація (москвофільського характеру) їх переселення до УРСР, українським, національно-свідомим населенням, зокрема на Тернопільщині, не сприймалася, що в поєднанні з відмінними природними умовами і способом господарювання, штовхали їх до рееміграції. Після окупації Галичини в 1941 р. німцями, більша частина лемків повернулася до Польщі (Лемківщини). [5, с.182].

Початок Другої світової війни позначився встановленням у 1941-1944 рр. на території області окупаційного режиму. За цей час за оцінкою проф. В. Кубійовича, населення Західної України зменшилося на 22%, оскільки демографічні втрати доповнювалися втратою населення, вивезеного на роботу до Німеччини (так звані остарбайтери), притягнутого до служби у військо і поліції, евакуйованого [6, с.108]. На роботу до Німеччини з Тернопільщини було вивезено загалом 164 тис. осіб, здебільшого молодих людей [6, с.97].

Впродовж німецької окупації гітлерівський уряд надавав українським німцям статус “фольксдойчерів”, що передбачав привілейоване становище останніх. Одночасно вони стали співвиконавцями режиму, тому зрозумілим є переселення близько 35 тис. українських німців з території України з відступом німецьких військ. Перед приходом радянських військ в 1944 р. головним чином з політичних і релігійних мотивів на захід виїхало близько 100 тис. українців [5, с.96], багато з них із Тернопільщини.

У повоєнні роки зміни етнічного складу відбулися і внаслідок депортації поляків, чехів з регіону, виселення т.зв. “куркулів”, оунівців, припливу здебільшого росіян для відбудови господарства краю.

Після приходу Червоної Армії відбулося взаємне переселення українських поляків згідно з угодою про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території України від 9.09.1944 р. [5, с.94]. Що стосується кількості переселених внаслідок репатріаційних угод, то серед дослідників одностайності немає. В. Наулко вважає, що за період 1944-1946 рр. з Краківського, Люблінського і Ряшівського воєводств Польщі

було вивезено 481 тис. українців, з яких 137,8 тис. осіб оселилося в Західній Україні. Посилаючись на польські джерела, А. Щесняк і В. Шота називають цифру 488,6 тис. осіб, а В. Сергійчук – 482,9 тис. осіб, з яких 91,1% української, 4,9% російської, 0,03% білоруської, 3,88% румунської та 0,05% інших національностей. Заключний звіт Головного Уповноваженого Уряду УРСР про переселення українського населення з території Польщі від 14.02.1947 р. констатує, що серед інших областей за кількістю направлених в них евакуйованих особливо виділяється Тернопільська область, в якій у населених пунктах, що звільнилися в зв'язку з евакуацією поляків на територію Польщі, розселено 41105 сімей або 173360 осіб, що становило 35,1% від всіх евакуйованих з Польщі. Натомість, в Польщу на 1.03.1945 року репатрійовано 136856 сімей чи 419415 осіб, що становило 52,6% від всього польського населення західних областей УРСР, в тому числі з Кременецького району – 5795 осіб, Тернопільського – 67859, Чортківського – 4852. Загалом в Польщу з Тернопільської області в повоєнні роки було репатрійовано 107,3 тис. поляків.

Впродовж 1947-1948 рр. за чехословацько-радянським договором з Волині реемігрувало за різними даними від 10 тис. до 37 тис. осіб. Коштом тисяч репатріантів радянська влада досягла “позитивного політичного ефекту” внаслідок проведення евакуації.

Період з 1946 – 1950 рр. був періодом репресій проти греко-католицького духовенства, послаблення впливу якого сприяло асиміляції, денационалізації корінного населення. Впродовж цього періоду тривали масові арешти і виселення невоз'єднаного греко-католицького духовенства, внаслідок чого населення Тернополя, за даними Я.Стоцького, зменшилось до 10 отців УГКЦ.

Тисячі людей різних національностей впали жертвами політики колективізації, оскільки їхні господарства були визнані “куркульськими”, за що їх було вислано в Сибір, Далекий Схід.

За даними “Книги пам'яті України”, втрати мирного населення Тернопільської області за 1941-1945 рр. становили 164 тис. осіб вивезених до Німеччини в якості оstarбайтерів. Тільки зі Східної Галичини до грудня 1943 р. було депортовано в рейх майже 1 млн. осіб, в тому числі 32% поляків, 30% євреїв, 20% білорусів та 18% українців.

Зважаючи на те, що терор, репресії, депортації з кінця 30-х рр. ХХ ст. були спрямовані, головним чином проти українського, польського, німецького та єврейського населення, до кінця 50 рр. в етнічному складі населення польська і єврейська меншини зменшили своє представництво, а німецька – зникла, навіть при тому, що бажаючі могли реемігрувати (в межах СРСР) до рідних місць.

Після проголошення незалежності України зміни в етнічному складі населення Тернопільської області значною мірою викликані міграцією населення, напрямки та інтенсивність яких зазнають посиленого впливу економічних факторів. Різке падіння рівня та якості життя громадян та неможливість знайти роботу породжують сильні еміграційні рухи в середовищі різних етнічних груп населення, але найбільшою мірою серед українців.

Важливе значення в зміні етнічного складу міського населення території, а відтак і її населення загалом, відіграють особливості сільської місцевості, як один з вагомих чинників динаміки процесів урбанізації населення (табл. 2).

Село завжди було головним джерелом поповнення міського населення. Як в минулому, так і тепер, в містах з інтенсивним розвитком промисловості, збільшення кількості населення відбувається не лише і не стільки за рахунок природного руху населення, скільки за рахунок притоку зовні сільських мігрантів. Причому, чим більша густина сільського населення, тим більшими є потенційні можливості до зростання у містах, тому тим більшою буде частка корінного населення серед міських жителів. На території Тернопільщини починаючи з ХІV ст. незважаючи на велику густоту сільського населення, міські поселення все більше втрачали національні риси, стаючи поліетнічними. Більше того, частка корінних жителів у міському населенні, через дискримінаційну політику імперських утворень, до складу яких

вона входила, а також існування кріпацтва, зменшувалась. Лише із скасуванням кріпацтва, зріс ступінь урбанізованості українців, проте, через еміграцію це не відкорегувало етнічну структуру населення міст. В минулому міськими жителями, вихідцями з села, ставали кріпаки, підлітки, віддані на навчання, до майстрів, власники торгових та ремісничих закладів. Основну категорію складали мало- чи безземельні селяни, оскільки відсутність землі чи її мізерна кількість, не давали можливості прогодувати родину. Земля була тим чинником, що утримував селянина в селі, а її відсутність штовхала до переїзду у міські поселення.

Таблиця 2

Етнічний склад мігрантів Тернопільської області, за даними Всеукраїнського перепису населення 2001р.*

Місце вибуття	Всього, осіб	у тому числі:		
		українці	росіяни	інші національності
Всі прибулі	349327	332639	12316	4372
в т.ч. з:				
ін. територій України	293130	286013	4906	2211
Тернопільської області	183387	181449	1154	784
інших держав:	55819	46324	7405	2090
держав Європи	51997	43656	6769	1572
держав Америки	136	115	6	15
держав Азії	3668	2545	628	495
держав Африки	13	3	2	8
держав Австралії, Океанії	5	5	–	–

*Таблиця складена за даними Тернопільського обласного управління статистики.

До кінця 1970-х років втілювалась в життя ідея перебудови сіл, де панівним був принцип ціленапрявленої концентрації населення й необхідних для його життєдіяльності матеріальних об'єктів в обмеженому числі сільських населених пунктів, в т.зв. “перспективних” селах. Вважалося, що обмеження будівництва в “неперспективних” селах і концентрація об'єктів виробничого і невиробничого призначення в “перспективних” – достатня умова для перерозподілу населення між ними. На практиці відбулось навпаки, такі заходи лише посилили міграцію сільських жителів у міста, сприяючи гомогенізації етнічного складу їхнього населення (табл.2). Найбільше серед приїжджих у місто сільських жителів становили такі категорії населення: молодь, що навчається; жителі сіл, розташованих поблизу міста, в радіусі 15-20 км [3, с.44]. Простежується вікова залежність: приїжджають найбільш мобільні, молоді люди, які працюють переважно на будівництві, в сфері послуг, охороні здоров'я, зв'язку, торгівлі, де не вимагають високої кваліфікації.

Вагомі зрушення в міграціях населення, в т.ч. в їх обсягах, напрямках і характері продиктовані появою суверенних національних держав на пострадянському просторі, погіршенням або ж покращенням соціально-економічної ситуації на загальнодержавному чи регіональному рівнях в окремих з них. Невід'ємною складовою міграційних потоків стали біженці та нелегальні мігранти, зокрема транзитні.

Активна міграційна поведінка представників різних етносів періоду 1991-2001рр. позначилась на обсягах як внутрішньої, так і зовнішньої міграції, відтак, суттєво вплинула на етноструктуру населення регіону. Станом на 2001р., внутрішньорегіональною міграцією було охоплено 183,4 тис. осіб, що становить 62,6% всіх прибулих в регіон. Вектор переміщень спрямовувався із села в місто. Міськими жителями стало 71,8% мешканців сільських поселень області, здебільшого українців.

Міграційна мобільність населення, стимульована “прозорістю” кордонів в умовах несприятливої економічної ситуації, реалізувалась і через зменшення чисельності окремих етнічних груп. Впродовж 1989-2001рр. представництво аварців, башкирів, грузинів, естонців,

казахів, карелів, киргизів, комі, комі-перм'яків, лакців, латишів, литовців, марійців, мордві, німців, осетинів, румунів, таджиків, туркменів, угорців, удмуртів, французів, фінів, циган, чехів, чувашів зменшилось. Значними також були втрати білоруського, єврейського, молдавського і татарського населення; перестали фігурувати кримчани, якути, кримчаки.

Дещо зросла чисельність абхазів, азербайджанців, вірменів, гагаузів, греків, інгушів, лезгинів, чеченців. Склад цієї групи етнічних спільнот є наслідком військових конфліктів на батьківщині.

Етнічний склад населення регіону в 2001р. ускладнився за рахунок прибулих, які є вихідцями з інших територій України (83,9%), держав Європи (14,9%), Америки (0,04%), Азії (1,1%), а також Африки та Австралії та Океанії (табл. 3). Переважна більшість їх – це українці (95,2%), а також росіяни (3,5%) та інші. З 1995р. репатріаційні процеси серед діаспорного українства зростали і за часткою емігрантів вирізнялись Польща, РФ, Німеччина, Казахстан. Найбільше українців в межах міжрегіональної міграції прибуло в регіон із Львівської (7,4%) та Хмельницької (4,5%) областей.

Станом на 2001 р. учасниками зовнішніх міграційних потоків стали 16% прибулих. 93,2% іммігрантів з країн світу є вихідцями з міських поселень 35 держав Європи (табл.2).

Таким чином, формування етнічного складу населення Тернопільського регіону в різні історичні періоди відбувалось під впливом історико- та політико-географічних (колоніальна залежність, світові війни, репресії, депортації, перебування у складі СРСР, здобуття незалежності Україною) і соціально-економічних чинників, що зумовлювали значні потоки мігрантів на території краю. Демографічні та соціально-економічні процеси останніх років мають негативні тенденції, зумовлюють міграційні потоки за межі області, як серед корінного населення, так і представників етнічних груп.

Література:

1. *Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В.* Географія населення України. – Тернопіль, 2001. – 148с.
2. *Клименко О., Хаварівський Б.* Міська геральдика Тернопільщини. – Тернопіль: Воля, 2003. – 500с.
3. *Коган Д. М.* Связи городского и сельского населения как одна из проблем этнографии города // Советская этнография, 1967. – №4. – С.40-50.
4. *Котляр Н. Ф.* Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX-XIII в.в. – Киев: Наукова думка, 1985. – 184с.
5. *Копчак С. І., Мойсеєнко В. І., Романюк М. Д.* Етнічна структура та міграції населення Українського Прикарпаття. (статистико-демографічне дослідження). – Львів: Світ, 1996. – С.8-105.
6. *Кубійович В.* Том I. Наукові праці // Упорядкування і вступна стаття проф. Олега Шаблія. – Париж – Львів: Фенікс, Українська академія друкарства, 1996. – 800с.
7. *Лихолат Є. О.* Становище селянства Західної України в період світової економічної кризи 1929-1933рр. // УІЖ, 1987. – №1. – С.116-122.
8. *Макарчук С. А.* Український етнос /виникнення та історичний розвиток/. – Київ: НМК ВО, 1992. – 148с.
9. Матеріали Львівського обласного державного архіву. – Ф.1; 7. – Оп. №5, 25, 51, 52; 1. – Спр. №№1535; 1308-1311; 120; 549; 2389.

Summary:

Iryna Barna. MIGRATIONE CONSTITUENT OF ETHNIC COMPOSITION OF POPULATION OF REGION.

The ethnic complement population and migration of Ternopil Region at the beginning of the 20th century.

УДК 911.3

Ігор КОСТЮК

ПРИРОДНИЙ РУХ НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ У 1989–2004 рр.

Актуальність теми. Природний рух населення – це узагальнена назва сукупності народжень і смертей, що змінюють кількість населення так званим природним шляхом. Як